

Feiten over de flamingo's bij Battenoord

door Joop Treep, maart 2019.

Deze tekst werd gepubliceerd op de webpagina "Flamingo's in Nederland" www.flamingosinnederland.info.
© Op de gehele inhoud van dit opstel berust het copyright bij de auteur.

Inleiding

Al enige jaren houdt zich gedurende de wintermaanden een flinke groep flamingo's op bij de jachthaven Battenoord op het eiland Goeree-Overflakkee, gelegen aan het Grevelingenmeer. In de laatste twee jaren groeide het aantal vogelwaarnemers op deze plaats in rap tempo tot meerdere duizenden per winterseizoen. Blijkbaar koppelen mensen allerlei gedachten en gevoelens aan de aanwezigheid van deze vogels. Dat wordt bevestigd door de vele krantenartikelen die aan het verschijnsel werden en worden gewijd en de schijnbaar eindeloze informatiestroom op het internet. Het blijkt dat er nog veel misverstanden en foute aannames over deze flamingo's bestaan, misverstanden die in allerlei vormen worden vermenigvuldigd en daarmee een groot "waarheids"gehalte dreigen te gaan krijgen. In dit opstel wordt geprobeerd wat van die misverstanden recht te zetten en relevante achtergrondinformatie te verschaffen.

Een stukje geschiedenis

Het is door de vondst van flamingobotten in neolithische nederzettingen bekend dat er enige duizenden jaren geleden nog flamingo's leefden in het gebied dat nu door Nederland wordt ingenomen. Het gebied zag er destijds heel anders uit. Eigenlijk was het gehele westelijke en noordelijke deel, dat toen verder dan nu in de zee reikte, één groot estuarium waar de verschillende takken van de Rijn, de Maas en de Schelde hun water in de zee lieten stromen. Bij stormvloed kon het water bijna ongehinderd ver het moerassige gebied binnen dringen. Er leefden toen maar heel weinig mensen in het gebied. Flora en fauna moeten toen veel uitbundiger zijn geweest dan we ons nu voor kunnen stellen. En dit gebied was zeker uitermate geschikt voor de bewoning door pelikanen, flamingo's en allerlei andere interessante vogels. Rond de Romeinse tijd schijnen de flamingo's, bijna zeker van de soort Grote Flamingo *Phoenicopterus antiquorum/roseus* die nu nog voorkomt in Zuid Europa, Afrika en Azië, al verdwenen te zijn; en mogelijk was de snel groeiende menselijke bevolking daarvoor verantwoordelijk. Eén van de zwakke punten in het overleven van flamingopopulaties is het geringe aantal plaatsen waar de vogels broeden en de gehechtheid aan die plekken, ook al mislukt het broeden daar jaar op jaar. Wordt zo'n broedplaats door eierrapende mensen ontdekt, dan is het met de totale populatie snel gedaan.

De terugkomst van de flamingo's

Sinds het begin van de twintigste eeuw (1906) zijn er meldingen bekend van in Nederland geobserveerde vrij rondvliegende flamingo's. Mogelijk werden ook in de eeuwen daarvoor flamingo's in Nederland gezien, maar aan de schrijver dezes zijn die niet

bekend, en het ligt ook niet in de lijn der verwachting dat vóór 1900 waarnemingen werden vastgelegd in gemakkelijk te raadplegen bronnen. Er bestond destijds nauwelijks relevante literatuur over vogels in ons land. En er waren zeker nog geen tijdschriften waarin rubrieken met waargenomen vogels werden afgedrukt, zoals dat in de twintigste eeuw al snel opgang maakte. Nu, in de eenentwintigste eeuw, is die methode achterhaald; iedereen kan nu zijn observaties direct plaatsen op de webpagina van waarneming.nl. (Helaas leidt deze moderne methode tot veel verontreiniging van de waarnemingsdata door napraterij en (bewijsbare) verzinsels van inzenders, maar hierop wordt op deze plaats niet verder ingegaan; het is een discussie die op een andere plaats gevoerd moet worden.).

Bij de meldingen van vrij rondvliegende flamingo's in Nederland in de eerste zeventig jaar van de twintigste eeuw ging het bijna altijd om alleengaande flamingo's, zelden werd er een tweetal waargenomen. Meestal werd aan de flamingo's de naam "Europese Flamingo" of "Flamingo" zonder meer (= Grote Flamingo *Ph. (ruber) antiquorum/roseus*) meegegeven, en slechts enkele keren de naam Chileense Flamingo (*Ph. chilensis*). Van flamingo's is bekend dat jongere exemplaren vaak een periode gaan vagebonden en daarbij duizenden kilometers kunnen afleggen; het bereiken van Nederland door jonge Grote Flamingo's afkomstig vanuit het Middellandse Zee-gebied is daarom niet echt een bijzondere gebeurtenis.

Herkomst van de nieuwkomers

De observatie van 14 Chileense Flamingo's in de nazomer van 1971 in de Westerschelde was daarom wel heel bijzonder, hoewel men zich destijds van de impact nog niet geheel bewust was. Want de grote vraag is natuurlijk waar deze groep niet-Europese flamingo's zo plotseling vandaan was gekomen. De diverse waarnemers van het flamingogroepje gaven niet aan dat de flamingo's voorzien waren van pootringen, hetgeen helderheid had kunnen verschaffen over hun herkomst. De gedachte die meermaals geopperd is dat het flamingo's betrof die op verschillende momenten uit verschillende vogelcollecties zouden zijn weggevlogen en zich tot deze groep zouden hebben verenigd, lijkt niet op te gaan. Als dat waar zou zijn geweest, dan hadden er al eerder waarnemingen (in Nederland of in andere landen) geweest moeten zijn van een in aantal steeds maar groeiende groep flamingo's. Het zou bovendien té toevallig zijn dat slechts Chileense Flamingo's zouden zijn weggevlogen, dat geen van de vogels geringd was én dat geen van de vogels geleewiekt was. Het is daarom geen gezochte conclusie dat het groepje flamingo's als groep in de Nederlandse wateren arriveerde.

Waren ze misschien als groep uit een collectie weggevlogen? Een groep waarvan de beheerder geen moeite had gedaan de vogels een herkenningsteken te geven (onderhuidse chips bestonden toen nog niet), en die het vliegen door middel van leewieken niet onmogelijk was gemaakt (de destijds, en ook nu meestal nog, door de meeste flamingohouders gevolgde methode om hun vogels het wegvliegen te verhinderen)? Had een onvoorzichtige flamingo-houder zijn vogels misschien slechts gekortwiekt, en had hij niet bemerkt dat er inmiddels nieuwe slagpennen waren aangegroeid? Was het misschien een handelaar die met een niet te verkopen voorraad zat en die er voor koos de dieren dan maar weg te laten vliegen. Of was er sprake van een onverantwoorde persoon die dacht met het loslaten van de flamingo's de avifauna te verrijken? Allemaal vragen waarop de antwoorden ontbreken. Niemand heeft ooit geclaimd dat hij of zij op wat voor wijze dan ook een groep kostbare Chileense Flamingo's was kwijtgeraakt.

Toch moet men bij het beantwoorden van moeilijke vragen proberen minder ééndimensionaal en verkokerd aan een oplossing te denken en zichzelf toe te staan om zich het niet voorstelbare toch voor te stellen. En in dit geval de vervolgvraag te stellen: Waarom zouden de vogels, vanuit hun oorsprongsgebied, niet op eigen kracht de Atlantische Oceaan kunnen zijn overgestoken? Het is van flamingo's bekend dat ze heel goed kunnen vliegen, en duizenden kilometers ver kunnen vliegen. De oversteek tussen Brazilië en Mauritanië is maar goed 2500 km en valt binnen twee dagen te volbrengen. En als ze moe waren geworden, hadden ze gewoon hebben kunnen landen op het water en na een tijdje weer verder hebben kunnen vliegen. Maar, kan dan worden tegen-gevoerd, waarom zouden flamingo's met onbekende bestemming de oceaan op gaan vliegen? Ik weet het niet, en iemand die het wél weet, moet het maar zeggen. Maar zo zijn ooit toch Caribische Flamingo's op de Galapagos-eilanden terecht gekomen, en Grote Flamingo's op de Seychellen. En zo vloog twee jaar geleden een in Zuid Afrika gezenderde Kleine Flamingo binnen 16 uur méér dan duizend kilometer naar het noorden van Madagaskar, daarbij een brede zeestraat overstekend. Wist die vogel wél waar hij naar toe vloog? Conclusie: De herkomst van de Chileense Flamingo's blijft een raadsel.

Vestigingsplaatsen en aantalontwikkeling

Nog in hetzelfde jaar 1971 werden in het Lauwersmeer 4 flamingo's geteld. Helaas werden ze niet op soort gedetermineerd. Ieder jaar nam het aantal flamingo's in het gebied toe, tot wel 21 in 1977. In de zomer van 1978 werden ±25 flamingo's geteld aan de kust van Gaasterland.

Een eerste groepje flamingo's van enig formaat op het Grevelingenmeer werd in februari 1975 gezien, en gelukkig werden ze ook gedetermineerd: 6 Chileense en 1 Grote. En op 28 december 1978 werden 28 niet nader gedetermineerde flamingo's gezien bij het eilandje Hompelvoet in het Grevelingenmeer.

In de winter van 1978/1979 werden 5 dode Chileense Flamingo's gevonden op het Grevelingenmeer. Vanaf

diezelfde winter tot de winter van 1989/90 bedroeg het aantal in de winter in de Delta verblijvende flamingo's ca 45. In het Grevelingenmeer werden regelmatig groepen gezien van omstreeks 25 exemplaren. En een eerste melding van Battenoord met 21 flamingo's was op 5 juni 1980.

Ook zonder ringbewijzen was het toch wel duidelijk dat in die jaren een deel van de flamingo's in de zomer in noordoostelijke richting wegtrok, in het begin voornamelijk naar het Lauwersmeergebied, en later naar het binnenlands gelegen Zwillbrocker Venn waar vanaf 1982 een flamingobroedkolonie gevestigd werd, maar dat ook een deel van hen in de zomer in de Delta verbleef. In de zomer splitste de Deltagroep zich op en de flamingo's verbleven dan in de omgeving van Hompelvoet, de zuidelijke Slikken van Flakkee en Dijkwater, het moerasgebied aan de noordkant van Schouwen-Duiveland waar tegen slecht weer geschuild kan worden. En er waren ook regelmatig flamingo's te zien in de inlagen aan de zuidzijde van het eiland.

Meestal werden de flamingo's in die jaren nog steeds niet op soort gedetermineerd. Maar wanneer dat wel gebeurde, was er gedurende de tachtiger jaren meestal sprake van de aanwezigheid van slechts één Grote Flamingo. Pas aan het einde van dat decennium begon dat aantal toe te nemen tot ca 4 exemplaren. De inmiddels gesettelde populatie liet het gedrag zien van flamingo's zoals dat overal elders op de wereld ook kan worden waargenomen: Flamingopopulaties verblijven in een bepaalde regio, maar trekken in dat gebied telkens naar andere plaatsen waar ze op dat moment het gemakkelijkst voedsel kunnen vinden. Het zijn dus niet echte jaarronde standvogels, maar het zijn zeker ook geen trekkers. Koude doet hun niets zolang ze in het water maar voldoende voedsel kunnen vinden. Vandaar dat ze graag in de Delta verblijven, waar de bouw van de dammen na de watersnood van 1953 en de voortdurende aanvoer van rivierwater door Rijn, Maas en Schelde zorgen voor een afwisselend gebied met ondiepe zoete en zoute wateren die niet snel dichtvriezen. Op dynamische wijze splitst de groep zich telkens op in kleinere groepen, die later weer samensmelten tot grotere groepen, en die vervolgens in weer anders samengestelde subgroepen uiteenvallen. Flamingo's tonen daarmee zeer opportunistisch te zijn, ze passen zich gemakkelijk aan veranderende omstandigheden aan. Met de keuze van hun leefgebieden logenstraffen ze zelf de vaak gedane bewering dat ze afhankelijk zouden zijn van zout water.

Veranderende leefpatronen

Een samenvatting maken van per seizoen en per jaar (soms sterk) wisselend gedrag is in het korte bestek van dit opstel niet goed mogelijk. Daarom wordt er met grote stappen door de al bijna 50-jarige aanwezigheid van de flamingo's in onze omgeving heen gelopen.

Aan het begin van de negentiger jaren veranderde het inmiddels bekende flamingogedrag als gevolg van veranderingen in hun leefgebied. Vanaf 1982 ontstond in het Zwillbrocker Venn, een natuurreservaat aan de

Duitse zijde van de landsgrens nabij Eibergen, een flamingobroedkolonie. Steeds meer flamingo's trokken daar in het voorjaar naar toe, tot de broedende groep in het begin van de negentiger jaren al meer dan twee derde van de gehele populatie omvatte. Het Lauwersmeer, ontstaan in 1969 als gevolg van de indijking van de Lauwerszee, begon zijn aantrekkelijkheid als leefgebied te verliezen. Het verlies aan natuurlijke dynamiek en het langere verblijf van het fosfaten, nitraten en landbouwgif bevattende water dat wordt aangevoerd door het Reitdiep en de Friese Boezem waren daarvoor verantwoordelijk. De Steile Bank voor de kust van Gaasterland werd daarentegen als rustgebied voor vogels steeds aantrekkelijker. De volwassen flamingo's leidden hun jongen, na hun uitvliegen, van het Zwillbrocker Venn naar die plek waar ze vervolgens nog langdurig hun jongen verzorgden. In de nazomer en herfst verzamelde zich op die plaats een grote groep flamingo's die dan in oktober of november de tocht naar de Delta ondernam.

Tussen 1996 en 2000 kwamen de flamingo's in het Zwillbrocker Venn niet tot broeden als gevolg van verstoring door predatoren op het broedeiland. De flamingo's vertrokken in die jaren al weer vroeg naar de Delta. In 1998 en 1999 was er in de zomermaanden een toename te zien van het aantal flamingo's in de Oostvaardersplassen, maar sedertdien kwamen de flamingo's nog maar weinig naar het gebied. De oorzaak daarvoor is onbekend. Waren de flamingo's misschien op zoek geweest naar een alternatief voor de broedplaats in het Zwillbrocker Venn en hadden ze die in de Oostvaardersplassen niet gevonden? Er ligt waarschijnlijk niet een direct verband met het veranderde beheer van het gebied vanaf de negentiger jaren waarbij grote grazers als runderen, paarden en herten werden ingezet.

In de Delta was inmiddels de situatie ook veranderd. In 1987 was de Philipsdam gereed gekomen en daarmee was de Krammer-Volkerak veranderd in het Volkerakmeer, een ondiep (behalve de vaargeul) zoetwatermeer met een hoge aanwezigheid van plankton tussen de ondergedoken planten in de oeverzone, het voedsel voor de flamingo's bij uitstek. Vrij snel na het gereedkomen van de dam begon de aanwezigheid van flamingo's op de Krammerse Slikken, gelegen achter de dam, in het westelijke deel van het meer, sterk toe te nemen en verminderde de aanwezigheid van flamingo's op het Grevelingenmeer. Met de aanleg van enige eilandjes in het Volkerakmeer ten noorden van de dam aan de noordzijde van St. Philipsland, werd een mooi luwtegebied voor de flamingo's gecreëerd, waardoor het Dijkwater als schuilplaats minder belangrijk werd. Minder mooi was het dat, met name onervaren jonge flamingo's bij hun lage overvliegen van de dam naar het water in de Oosterschelde regelmatig in botsing kwamen met verkeer op de doorgaande weg op de dijk.

Gedurende de negentiger jaren bleef het Volkerakmeer de belangrijkste plek voor de flamingo's in de Delta gedurende de winterperiode. Dat wil niet

zeggen dat ze dan niet ook regelmatig in groepen op het Grevelingenmeer gezien werden. En bij slecht weer werd ook het Dijkwater nog wel opgezocht.

Veranderingen na de eeuwwisseling

Na de eeuwwisseling begonnen de zaken opnieuw te veranderen. Het Veluwemeer werd voor de flamingo's een steeds belangrijkere verblijfplaats. In de aanloop naar en tijdens het broedseizoen ontstond, en is er nog steeds, een druk op-en-neer vliegen tussen het Zwillbrocker Venn en het randmeer dat na opschoning in de negentiger jaren steeds aantrekkelijker was geworden als foerageergebied met veel ondergedoken waterplanten met de daarbij behorende planktonaanwezigheid en het reserveren van rustgebieden voor de vogels. De Steile Bank begon aan belangrikheid in te boeten, maar is nooit als belangrijke nazomerplek verloren gegaan. Na uitgebreide verkenning door flamingo's van het Ketelmeer in de zomers van 2006 en 2007 is dat water aan de IJsselmonding in de jaren daarna niet echt een belangrijk flamingogebied geworden.

In de Delta verlegden de flamingo's gedurende een aantal jaren (vanaf 2003 tot 2009) hun belangrijkste winter-foerageerplaats naar de Hellegatsplaten in het noordelijke deel van het Volkerakmeer. Mogelijk was het verlies van doorzicht in het zuidwestelijke deel als gevolg van aanvoer van vermist water, via de Brabantse riviertjes de Dintel en de Steenbergse Vliet die in het Volkerakmeer uitmonden, hiervoor de oorzaak. Het valt op dat in de winter van 2005/2006 een flinke groep flamingo's bij de haven van Battenoord aanwezig was. Maar in de winters van 2007/2008 en 2008/2009 werden er nauwelijks flamingo's in de Grevelingen gezien.

In het najaar van 2010 waren de flamingo's weer massaal aanwezig op de Krammerse Slikken, maar in december verkasten ze naar het Grevelingenmeer, naar afwisselend de noordkust van Schouwen, de Veermansplaat, de zuidelijke Slikken van Flakkee en naar Battenoord. De wintermaanden van 2011/2012 en 2012/2013 lieten precies het zelfde beeld zien. In het najaar van 2013 t/m 2015 kwamen de flamingo's nog maar in kleine aantallen korte tijd naar het Volkerakmeer en schoven ze al snel door naar het Grevelingenmeer, waar de plaats Battenoord als verblijfplaats gedurende de kortste dagen van het jaar steeds belangrijker werd. Vanaf 2015 worden de Krammerse Slikken in het Volkerakmeer nauwelijks meer aangedaan. De eerste stopplaats na terugkomst vanuit het noordoosten vormen nu de noordelijke (bij Markenje) en de zuidelijke Slikken van Flakkee, ten westen en noordwesten van Battenoord. Het midden van de Hellegatsplaten en de Krammerse Slikken zou wel eens verband kunnen houden met de aanwezigheid van Zeearenden op die plaatsen. Meerdere malen ontving Uw schrijver ooggetuigenverslagen van de paniek die bij de flamingo's toeslaat wanneer deze grote roofvogel door ze wordt opgemerkt. Hoewel er geen aanwijzingen zijn dat Zeearenden in de Delta daadwerkelijk op flamingo's zouden jagen.

Concentratie bij Battenoord

Vanaf de winter van 2013/2014 zijn de ondiepe baaien aan de westzijde en de oostzijde van de strekdammen van de haven van Battenoord bij Herkingen de voornaamste plaats geworden waar bijna de gehele omstreeks 70 leden tellende West-Europese flamingo-populatie de wintermaanden doorbrengt. De plaats blijkt ook aantrekkingskracht uit te oefenen op Grote Flamingo's die van elders komen. Zo sloten zich in het najaar van 2017 ten minste 6, maar mogelijk zelfs wel 8 of 10 eerstejaars Grote Flamingo's van elders aan bij de flamingo's die van Zwillbrock kwamen en ze bleven in de winter van 2017/2018 bij hen. De jonge flamingo's volgden de Zwillbrockers niet toen die in het voorjaar weer naar hun broedgebied trokken. Jonge vogels komen gewoonlijk in hun eerste levensjaar niet (terug) naar de plaatsen waar gebroed wordt. De nieuwkomers bleven in gezelschap van een groepje onvolwassen Zwillbrocker flamingo's hangen in de Delta en werden daar vooral gezien bij Battenoord en op de Slikken van Flakkee. Een groepje van vier ongeringde tweedejaars Grote Flamingo's scheidde zich in het najaar van 2018 van de anderen af en verbleef als kwartet vanaf midden september in een natuurgebied bij Scherpenisse op Tholen. Op 1 januari 2019 vlogen ze daar weg in zuidwestelijke richting. Er werden daarna nog steeds meerdere jonge Grote Flamingo's uit 2017 bij Battenoord gezien, dus enige nieuwkomers zijn wél gebleven. En die ondernamen in maart 2019, begeleid door de andere flamingo's, de tocht naar de broedplaats in het Zwillbrocker Venn.

Rui en kleur

Na hun terugkeer in de herfst in de Delta gaan de flamingo's hun veren ruïen. Daarvoor wordt flink de tijd genomen. Het gebeurt zelden dat flamingo-achtigen tijdens de rui in één keer alle slagpennen verliezen. Ze zouden dan een periode niet kunnen vliegen en dus niet voor gevaar weg kunnen vluchten. In gebieden waar ze zich ongestoord weten, en waar voldoende voedsel voorhanden is, kunnen ze zich zoiets wel permitteren, en mogelijk bestaan er zulke gebieden in het Grevelingenmeer, waarbij gedacht wordt aan de zuidelijke Slikken van Flakkee, bij het eilandje Markenje en bij Dijkwater. Hoe de slagpenwisseling verloopt, en of alle slagpennen elk jaar gewisseld worden is nog niet duidelijk. Wel worden in de herfst regelmatig vliegende flamingo's gezien die flinke gaten in hun vleugels tonen.

Kleinere lichaamsveren worden het hele jaar door gewisseld; bij de broedkolonie worden altijd veel afgeworpen veertjes gevonden. Maar de grote rui vindt in het najaar plaats. Zelden worden flamingo's gezien met duidelijke kale plekken, en wanneer, dan alleen aan kop en hals. Bij de vorming van de nieuwe veren worden carotenoiden (geeloranjerode kleurstoffen) die in de loop van het jaar met het voedsel werden opgenomen, gemobiliseerd vanuit de lever en andere organen waar ze in depot werden gehouden, en vervolgens in het nieuwe veerweefsel vastgelegd. Na de volledige uitgroei van een nieuwe veer kan de rode of roze kleur niet meer teruggetrokken worden, omdat het bloedvat dat speciaal gevormd werd om de

bouwstoffen aan te leveren, weer wordt afgebroken. Flamingo's die een jong kregen en dat nog voeden, vormen tijdens de rui soms een duidelijk fletser verenpak, omdat zij een deel van hun carotenoidenvoorraad gebruiken om toe te voegen aan de vloeistof waarmee de jonge flamingo gevoerd wordt. Later worden dan de lichtere veren nogmaals gewisseld. In de loop van het jaar verbleken de veren bij alle flamingo's onder invloed van het zonlicht.

Er is sprake van een misverstand wanneer beweerd wordt dat flamingo's voor het verkrijgen van de rode en roze kleuren per sé pekelkreeftjes of "garnalen" zouden moeten eten die alleen in zout water te vinden zouden zijn. Pekelkreeftjes komen in Nederland niet voor, en garnalen hebben een maat die hen als voedsel voor flamingo's ongeschikt maken. De planktonallesetende *Phoenicopterus*-flamingo's kunnen met hun snavel slechts voedseldeeltjes in de maat 0,6 tot 6 millimeter opnemen en de kleurstoffen komen voor in veel planktonorganismen, plantaardige en dierlijke. De meeste andere dieren zijn niet in staat om bij de vertering van het voedsel de aanwezige kleurstoffen eruit te halen, maar flamingo's hebben in hun spijsverteringskanaal speciale enzymen die dat wél kunnen. Op het Grevelingenmeer worden hooguit de enige millimeter lange aasgarnalen gegeten. Bovendien bewijst een eigenwijze flamingo die al meer dan vier jaar in de zoete wateren rond Arcen verblijft dat hij net zo mooi van kleur is geworden als zijn soortgenoten die wel regelmatig het zoute water opzoeken.

De balts

Omstreeks de jaarwisseling is de rui achter de rug en maken de flamingo's zich op voor een volgende fase in hun jaarritme: De balts staat voor de deur. De flamingobalts is het gedrag waarbij in de periode voorafgaande aan het broeden de flamingo's in groepen min of meer gelijktijdig vastbepaalde houdingen en bewegingen laten zien en daarbij specifieke begeleidende geluiden maken. De getoonde baltsfiguren worden met termen als "stereotiep" of "geritualiseerd" omschreven, wat zoveel betekent dat ze voor flamingo's karakteriserend zijn, dat ze steeds herhaald worden, op zichzelf doelloos zijn, met veel vertoon worden uitgevoerd en dat ze overgeleverd zijn. De balts dient ertoe om de deelnemers aan het gebeuren in de juiste stemming te laten komen om een partner uit te gaan zoeken waarmee vervolgens een broedpaar zal worden gevormd.

Bekende baltspatronen zijn het strekken van de hals, het kopschudden, het marcheren en het op diverse wijzen openen van de vleugels (zie voor een uitgebreide beschrijving van het baltsgebeuren het artikel "Balts en Paarvorming bij de Flamingo's in het Zwillbrocker Venn" elders op deze webpagina).

In de voorbereiding tot de balts maken de deelnemers aan het groepsgebeuren hun pas nieuwe veren nog mooier door er met de snavel stuitvet waarin carotenoiden verwerkt zijn op te smeren. Een mooi gekleurde flamingo is aantrekkelijker voor een potentiële partner omdat die bewijst voldoende voedsel te

kunnen verzamelen. En dat is weer van belang wanneer het flamingopaar een kuiken heeft gekregen en het jong groot moet brengen.

De balts vindt al zo vroeg in het jaar plaats omdat de flamingo's met de paarvorming klaar moeten zijn wanneer het weer plotseling beter wordt en het broedgebied weer opgezocht kan worden. Maar al eerder werd gezegd dat flamingo's heel pragmatisch zijn. Wanneer het weer niet geschikt wordt, of op de broedplaats de omstandigheden niet goed zijn, dan wordt het broeden opgeschoven tot betere tijden of, als het te laat in het jaar wordt, zelfs geheel afgelast.

Soorten, Taxa, Vormen

De flamingopopulatie heeft in de loop der jaren wel wat veranderingen doorgemaakt. Het aantal Chileense Flamingo's dat in de tachtiger jaren van de vorige eeuw 40 á 45 bedroeg, is teruggelopen naar een aantal van 30 á 35 nu. Het aantal Grote Flamingo's nam toe van 1 tot ca 25. Daarnaast is er een in omvang gestaag toenemend aantal hybriden, dat nu ruim 15 bedraagt. Chileense Flamingo's en Grote Flamingo's hebben elkaar al vanaf het begin van het ontstaan van de populatie in Nederland gezien als soortgenoten en zich aaneengesloten in een gemengde leefgroep. De twee flamingosoorten zoeken gezamenlijk voedsel, gebruiken een gezamenlijke broedkolonie, baltsen in gezamenlijke baltsgroepen, vormen gemengde paren en copuleren gemengd. Het is nooit duidelijk wie de biologische ouders van een kuiken zijn, omdat flamingo's van beide soorten het hele jaar door sterk promiscue gedrag vertonen. De meeste flamingo's wisselen jaarlijks van partner, en van levenslange banden tussen partners is geen sprake. Tijdens het grootbrengen van de jongen, waarbij de ouders op elkaars inzet moeten kunnen vertrouwen, bestaat er wel paartrouw. In eerste instantie leken de verschillende flamingovormen zich vooral aangetrokken te voelen tot flamingo's van hun eigen taxon, maar met het voortschrijden van de tijd blijkt die gerichtheid steeds verder af te nemen. Al in de tachtiger jaren was er in de broedkolonie een gemengd paar dat samen een jong grootbracht.

Rond 1994 doken er twee Caribische Flamingo's *Ph. ruber* op in de tot dan uit Chileense en Grote Flamingo's bestaande populatie. Zij vormden een paar en produceerden in de Zwillbrocker broedkolonie in 1995 een kuiken dat maar enige dagen oud werd. Na 1996 werd het mannetje niet meer gezien. Het overblijvende vrouwtje koos een nieuwe partner. Eerst probeerde ze het enige tijd met een Chileense man; daarna ruilde ze die in voor een man Grote Flamingo. Samen met hem produceerde ze na de eeuwwisseling ten minste 7 jongen. Daarvan zijn er nog zeker 3 in leven; deze maken deel uit van de West-Europese populatie en ze zijn herkenbaar aan de duidelijk

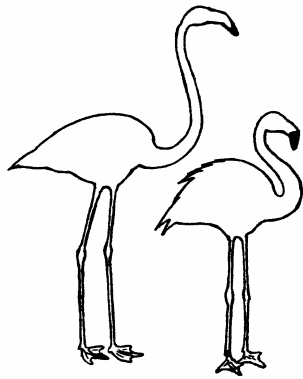
rodere halzen en grotere snavelpunten dan bij Grote Flamingo's gewoon is. Deze nakomelingen doen op hun beurt weer mee aan de voortplanting in de groep. Zij paren met Grote én met Chileense Flamingo's en zorgen daarmee mede voor de vele verschillende vormen hybriden die nauwelijks meer van elkaar te onderscheiden zijn.

Het gemak waarmee de drie *Phoenicopterus*-taxa vruchtbaar met elkaar hybridiseren, maakt het heel moeilijk ze taxonomisch in te delen. Volgens de klassieke soortindeling zijn de drie vormen ondersoorten van één soort ("lumping"); volgens de fylogenetische soortindeling die tegenwoordig door velen wordt aangehangen (maar daarmee niet méér waar is, of zelfs beter te hanteren is), is er sprake van drie soorten ("splitting"). Deze onduidelijkheid komt bij meer vogelgroepen voor, denk bijvoorbeeld aan meeuwen van het geslacht *Larus*. Al vanaf de tachtiger jaren werden er kleine aantallen Kleine Flamingo's *Phoeniconaias minor* waargenomen op de Wadden en in het Grevelingenmeer. De Kleine Flamingo's zochten maar zelden contact met de andere drie, tot een ander geslacht behorende, flamingovormen. Sinds 2016 zijn er in Nederland geen Caribische Flamingo's en geen Kleine Flamingo's meer waargenomen.

Determinatie

Het blijkt voor veel kijkers moeilijk om de verschillende flamingovormen van elkaar te onderscheiden, en/of om vast te stellen welke flamingo's hybriden zijn. Door een verdere afwezigheid van Caribische en Kleine Flamingo's blijven er nog drie mogelijkheden over: Chileense, Grote of Hybride Flamingo's. Door middel van een eenvoudige determinatietabel moeten de verschillende vormen vast te stellen zijn. Het beste lukt dat wanneer een waargenomen flamingo om te beginnen naar postuur wordt ingedeeld. Hybriden van Grote met Caribische Flamingo hebben altijd het postuur van de Grote Flamingo. Hybriden tussen Grote en Chileense Flamingo kennen drie vormen: Een groep toont de contour van de Grote Flamingo, een tweede groep lijkt sterk op Chileense Flamingo's, en de derde groep is qua vormen en maten intermediair en valt eigenlijk bij geen van de andere twee groepen in te delen. Ook moeilijk blijft de determinatie van de eerste- tweede- en derdejaars-jongen van Grote, Chileense en Hybride Flamingo's en nog verder gemengde tweede, derde en vierde-generatie jongen. Chileense Flamingo's bereiken in het derde jaar het volledige adulte uiterlijk. Bij Grote Flamingo's kan het veel langer duren; de totale zuurstokroze kleuring van knietjes en zwemvliezen kan wel tot het zevende jaar worden opgeschoven. Kleine Grote Flamingo-vrouwtjes kunnen kleiner zijn dan forse Chileense Flamingo's.

Afbeelding - Op de volgende pagina worden de silhouetten van de Grote/Caribische en de Chileense Flamingo's afgebeeld. De intermediaire" hybriden zijn qua maatvoering van hals en poten er tussen in. Er moet altijd bedacht worden dat ook raszuivere flamingo's individueel van maat en kleur zijn. De grootte van de zwarte snavelpunten kan verschillen.

GROEP 1. Flamingo links: Contour van een Grote Flamingo met
 - een lange dunne hals
 - lange poten
 - een kleine zwarte snavelpunt op zowel de boven- als op de ondersnavel

GROEP 2. Flamingo rechts: Contour van een Chileense Flamingo met
 - een beduidend kortere en dikkere hals
 - beduidend kortere poten
 - grote zwarte snavelpunt. Zwarte deel bovensnavel tot voorbij de knik. Scherpe afscheiding ondersnavel heeft lichte ronding naar boven (concaaf)

Contour Grote Flamingo

- poten, knietjes (=hielgewrichten) en zwemvliezen zijn zuurstokroze van kleur)
- snaveldeel boven de punt is zuurstokroze)
- veren zijn wit, met in de baltstijd min of meer roze hals en roze zweem over het hele lichaam) → Grote Flamingo
- géén sierveren op hals en rug, ook niet bij balts)

Contour Grote Flamingo

- poten, knietjes en zwemvliezen middelroze)
- zwarte deel snavel is groter dan bij Grote Flamingo, eindigt echter ruim onder de knik)
- bovendeel snavel is donkerroze van kleur) → Hybride Grote x Caribische Flamingo
- veren kop en hals zijn guavesapkleurig, tot vermiljoenrood in de baltstijd, enige sierveren)

Contour Grote Flamingo

- poten grijsig roze met donkerder gekleurde knietjes en zwemvliezen)
- zwarte deel snavel is groter dan bij Grote Flamingo, bovenste deel snavel lichtroze) → Op Grote Flamingo lijkende hybride tussen Grote en Chileense Flamingo
- hals iets korter en iets dikker dan bij Grote Flamingo)
- veren grotendeels wit/heel licht roze, enige kleine sierveren)

Contour Grote Flamingo

- poten, knietjes en zwemvliezen donkergrijs gekleurd)
- snavel geheel grijs met kleine zwarte punt) → Eerstejaars Grote Flamingo
- grijze kop, bovenzijde hals donkergrijs, grauwwit verendek)

Contour Chileense Flamingo

- poten groengrijs (tijdens en na de balts geel), knietjes en zwemvliezen donkerrozerood)
- bovendeel snavel crèmekleurig (tijdens balts donkerder van kleur, roze zweem mogelijk))
- kop lichtroze, hals en borst licht vermiljoenrood (in baltstijd intenser van kleur)) → Chileense Flamingo
- dekveren wit tot lichtroze)
- rode sierveren op schouders en rug)
- rode vleugel- en staartveren steeds zichtbaar)

Contour Chileense Flamingo

- afscheiding zwarte deel snavel blijft onder de knik, afscheiding met bovendeel van ondersnavel onregelmatig) → Op Chileense Flamingo lijkende hybride tussen Grote en Chileense Flamingo
- minder intense kleuring lichaamsveren)
- maar enige rode sierveren op schouders en rug)

Contour Chileense Flamingo

- poten egaal grijs, donkerder knie en zwemvlies)
- lichtgrijze snavel met onduidelijk afgescheiden donkergrijze snavelpunt die bij lange na niet tot de knik komt (zwarte punt ontwikkelt later))
- grijze kop, bovendeel hals donkergrijs, hals steeds minder grijs wordend naar bijna wit-gekleurde buik.) → Eerstejaars Chileense Flamingo
- rugveren bruin, veren hebben donker hart en lichtere rand, lijken zo wel wat op schubben)

Contour intermediaire flamingo

- grauwgrijze poten, soms met roze zweem, knietjes en zwemvliezen donkerder van tint)
- zwarte snavelpunt eindigt voor de knik)
- vrij dikke hals, aanmerkelijk korter dan bij Grote Flamingo's) → Intermediaire hybride tussen Grote en Chileense Flamingo
- lichaamsbevedering egaal lichtroze, enige sierveertjes)